

Բայց եւ անհոգի Տաւառարապետ առատ կը գտնուին: Գունակ գունակ ծաղկանց խառնուածք կը դմայեցընէ մարդու աչքը: Բորեայի անտառաց եւ խոտմաց մէջ սեգ կը բարձրանան Եւրոպայի այլեւայլ ծառերը. զոր օրինակ կաղնի, կաղամաթի, եղեւին, ցարաւի, թմրի, եւայն: Հարաւային մասին ամէն կողմէր Տիգրիսէ գը կը բուսնի եւ այլ բազմաթիւ բոյսեր: Ափսոս որ լեռնաց անտառային զարդը չմերկացընելու օրէնք չկայ տերութեան մէջ: Արգաւանդ գետինն ամէն տեսակ ցորենեղէն յառաջ կը բերէ. ցորեն, թուռ (polygonum flaggyrum), եգիպտացորեն, գարի, կորեակ եւ ընտր բրինձ, ասկէ զատ բակլայ եւ ուրիշ ամէն տեսակ խաւարտ: Բառաջգոյն բամբակ կը բերուէր ճինաստանէն, որ ամէն Տնարաւոր եղանակաւ կը ջանար որ Բորեայի մէջ չմշակուի, սակայն քորեացի գետպաններն այժմ կարեւոր բուսոյն սերմը փախցընելով՝ Բորեայի մէջ ալ մշակելու սկսան: Այլեւայլ մրգատու ծառեր ալ. զոր օրինակ սալորենի, գեղձնի, ծիրանի, եւայն, եւ այլն, Բորեայի մէջ սովորական են, բայց առատ անձրեւի պատճառաւ ջրոտ եւ անհամ կ'ըլլան: Օրբէրդ շատ տեղեր որթատունկ ալ տեսած է, եւ խաղողը շատ կը գոգէ: Ըստ նշանաւոր է քորեական գինսենգ (panax ginseng), այն պատուական բժշկական արմատն որ ի ճինաստան սուրով կը կշռուի:

Քաղաքիւր որսորդին սրտի մեծ ցնծութիւն կը պատճառեն Բորեայի անասունները: Վագրի այլեւայլ տեսակներ, յովաղ եւ ընձառիւծ, երկրին պատիւն են, եւ ամ ըստ ամէ բազմաթիւ զոհ կը տանին: Վագր որսալու համար առանձին ընկերութիւն կազմուած է: Լեռնոտ կողմերու անտառներու մէջ կը գեգերին խուռն բազմութեամբ արջ, եղջերու, այծեամ, վայրի խոզ, անթիւ ու անհամար աղուէն, աքիս, կղաքիս (mustela martis), գորշուր, սամբուր, սկիւռ՝ որ պատանականմուշտակ կը մատակարարէ. փախան, կաքաւ եւ զարձեալ բազմաթիւ ջրային թռչունք կը վխտան ծահիճներու մէջ. իսկ ժայռերու բարձր գագաթներու վրայէն կը սաւառնին լայնաթիւ եւ արծուին եւ վիթխարի անգղ եւ այլ եւս բիւրազգի յափշտակիչ թռչունք:

Անանթաթաթիւնը չէ զարգացած, թէեւ երկրին արջաւոր ամէն տեսակներն ունի: Ուշաք, այծ եւ խոզ շատ քիչ կը պահեն: Փոքր ու սիրուն նոյնպէսն՝ որոնցմը հարողդակցութիւնը կը կատարուի, գլխաւորաբար Բուէզգազդ կղզիէն կու գան, որ Բորեայի հիւսիսային կողմը կ'ըլ-

նայ: — Ըստ Օրբէրդի՝ Ասիոյ մէջ ամէնէն աւելի շատ մետաղ ունեցողը Բորեան է: Իսկ յետագայ քննիչք չափազանց ստուարացուցին. բայց ստույգ է որ լեռնաց մէջ ոսկւոյ, արծաթի, պղնձի, երկաթի գանձեր կան. ըստ Օրբէրդի նաեւ քարածուխ (arsenic), կապար, անագ, զառիկ (arsenic), եւ այլն, եւ այլն: Բայց կառավարութիւնը մեծ խնամով կը հսկէ այս հարստութեան վրայ, եւ մահու պատժով արգելած է շահագործութիւնը:

Հուսկ ապա յիշատակենք նաեւ Բորեացւոց առականոր ասութեանց մէջ իջն բառին դերը: «Որոն քիթն երեք ոտք երկայն է, կը նշանակէ՝ «Ո՛վ գիտե՛ս ստիկայ», «Նրկաթի քիթ», կը նշանակէ՝ «Վէս», «Գնա՛ք քրմին երկայն քիթին նայէ», կ'ըսուի այն մարդուն որ անիրաւութեան մը հատուցում պիտի ընէ: «Փառք Աստուծոյ, քիթն երկու ծակ ունի», կը նշանակէ «Այս արկածը շատ նշանաւոր է»:

Գիտուններէն ոմանք կը հաստատեն թէ Բորեայի բնակչաց համար մեծ բախտ մըն է որ ձափոնական նորագոյն քաղաքակրթութիւնը հոն ալ տակաւ մուտ կը գտնէ:

Հ. Գ. Բ.

Թ Ղ Ք Ա Յ Ո Ւ Թ Ի Ն

Ս. ՔՈՆՏԻՆԵՆԻ ՔՆՐԱՅՐԵՐՆԵՐ

Խրեիեստէն շոգեկառօք երկու ժամ հեռու՝ Տիգրաւ կայարանէն իբր մէկ ժամ կարմրանիշ ուղին քալելով կը հասնուի Սան Քանիս գիւղիկին: Ինչպէս շոգեկառօք ձամբան, նոյնպէս եւ աւելի ոտից ճանապարհ Քարաշատ եւ ժայռուտ է: Այստեղ ծառ գրեթէ չի բուսնիր, եւ կանանչն հազիւ արմատ ձգելու տեղ կը գտնէ:

Կէս ժամէն կ'անցնին Աղուեսաձորին (Lisica Dolina) բերին վրայէն, որ ջրեղան քարերով լի անգոռնոց մըն է. առաջին անգամ տակէ կը տեսնեմ Ս. Քանիսանի եկեղեցւոյն աշտարակը, ջրուած քարերու կարկանդակութեամբ, որ քաղաքներէն կ'ազդէ այս տեղու առականներու մէջ թափառողին: Ճամբան ալ կողմը կը չեղի. աչքերս գետին բեւեռած կը զգուշանամ նեղ արահետին վրայ քարերու չղարուելու. նոյն միջոցին հեռուէն ափսոս կը

Հասնի խորունկ եւ բուժ խորհրդատւայն մը, որ որչափ կը յառաջանամ կը զօրանայ եւ կրնամ ջրայ մը խողեսղանք ըլլայն իմանալ:

Յանկարծ մարմարեայ վերնատան մը վրայ կը գտնուի: Պարբա տակ ուղղաձիգ խորք մը, անդունդ մը, իբր 160 մեզր խոր, որուն բերանը 400 մեզրէ աւելի լայն կ'իյնայ. կատարեալ հսկայ ձագար մը՝ լայն յատակաւ: Գիմացո իբր 100 մեզր արածագծով ժայռաշնագուած մը խոնարհած դէպ յառաջ՝ կարծես կը ջանայ ծածկել ձագարը. եւ այս զանգուածին տակ գետ մը ժայռն երկու անգլէն ծակած գահալէժէ կը թափի ձագարին յատակն եւ լճակ մը կը կազմէ: Վարի կողմերն մուժ նկուղներու մուտքերն կը նշմարուին, ուր անշուշտ կը դիմէ յառաջարժ գետն: Ժայռերու որմերն իրենց անհարթութեան վրայ կանաչութիւն եւ ծառեր կը կրեն մինչեւ յատակը: Յատակի մօտերն պատէ պատ ձգուած արուեստական կոխածոյ կամուրջ մը կ'երեւայ: Հուարած աչքերն կ'ամբարձնամ անդունդին շուրջն. կը տեսնուին Ս. Բանցիանի տնակներն, աշուձախ անտառակներ քարալից, աւելի հեռու կը նշմարուին երկաւրեք լեռներ: Ահաւոր տեսարան մը, միանգամայն դիւրիշ: Եւ դուռէջ: Այժմ կը տեսնեմ քով կանգնուած տախտակ մը, որմէ կ'իմանամ թէ վերնատան անունն է «Մտեֆանի դիտարան» (Stefaniewarte), եւ արգելուած է անդունդը քար ձգելն, որ կրնայ վարը շրջող այցելուաց ձեռքովիլ, եւ փորրիկ քարն իսկ կրնայ մահ պատճառել այս բարձրութենէն առած թափով: Եւ արգենամիջ վարը կը նշմարեմ միջինի չափ մարդիկ: Ընդունդի մէջ թռչող թռչնունիկի մեծութեամբ վայրի աղանձինքն նշնպէս կեանք կու տան այս անհայտ տեսարանին:

Կարմրանիշ ուղին զիս մտադիր կ'ընէ, որ տակաւին ճամբուս վերջն հասած չեմ: Եւ մեկ նիմ՝ վերնատնէն, առանց լաւ մ'իմանալու ուր գտնուիր. եւ դէպ ի յաջ կը յառաջանամ, քառորդ մը, եւ ահա աչքիս կը հասնելով տան մ'արտաքին որմնջ վրայ գեղմ. խալա. եւ սլաւերէն գրուած՝ «Ս. Բանցիանի քարայրերուն մուտքը» Արդէն գիւղացոց մէջ եմ, որմը հետաքրքիր են զիս տեսնելու: Եւ հասնիմ յիշեալ տունը, պանդոկ մը, Յ. Կումպալի պանդոկը: Այստեղ կ'անուամ կարնի որ տեղեկութիւններ: Մագալուս գիւղակն եմ՝ Ս. Բանցիանէն հինգ րոպէ հեռու: Պանդոկն Ալպեան ընկերութեան (Alpenverein) Դովեզներայց Մասնաճիւղին ձեռքն է, որ 1884էն ի վեր Ս. Բանցիանի այ-

րերն ձեռք առած, Նոյանոր այրեր գտած եւ ճամբաներ շինած է: Այստեղ պիտի վճարուի մուտքի համար 30 քրայցէր (65 սնդմ.). պիտի առնուի առաջնորդ մը, ջահ մ'ամբողջ կամ կէս, ճրագ մը, եթէ կ'ուզուի նաեւ մագնէզիում՝ այրերու լուսաւորութեան համար: Առաջնորդ են Նոյն տեղոյ բարի գիւղացիք, որմը Նոյն այրերու մէջ գործած են եւ կը գործեն: Ատնք կը խօսին միայն իրենց սլաւական լեզուն, օմանք նաեւ կոտորած խաղերէն եւ մէկ երկուքն նաեւ գերմաներէն, աւելի խեղճ: Մէկ առաջնորդի մինչեւ երկը հոգի միայն կարող են ընկերանալ: Ճար չկար, մեր բախտն յանձնելու էր ասոնցմէ մէկուն: Լուսաւորութեան համար պէտք եղածն առինք՝ 80 քրայցէր վճարելով. առաջնորդն ալ առնելիքն յիշեցունց՝ — 20 քրայցէր մէկ ժամու համար, որ ընդդիմանալու տեղի չէր տար: Ըսին ինձի՝ որ պէտք է նախ երթալ Ս. Բանցիան, ուր հռովմէական Ռեքեր կան, գիրքը դիտել, տեսնել անդէին Ռեքա արեւմաջ գետն, զոր այրերու մէջ անպակաս պիտի ունենանք, նաեւ եթէ կ'ուզուի պարտիլ այն կողման քարայրերն, եւն: Սակայն ժամանակն արդէն ուշ էր, երկվանք ժամը 5, եւ ուղեցի րոպէ մը յառաջ մտնել մանկու տեղն, որդեւելով երկու ժամ ձեալ գետնաթաղ:

Քանի մը րոպէէն արդէն քիչ յառաջ տեսած անդունդին բերանն էիք, առաջնորդս եւ ես, Սեֆանի դիտարանին ճիշդ դիմացը, բայց ցած: Ուրորուն ճամբաներով հետզհետէ կ'իջնանք կանանչներու մէջէն: Առաջնորդս ցոյց կու տայ Սեֆանի դիտարանն, որ այս հեռաւորութենէն ու խորութենէն շատ վեհ կ'երեւայ: Գիտարանին «Սեֆանի», անունը արուած է՝ Աստիոյ Ալբի թագաժառանգ Տիկինոյ անուամբ, երբ ասիկայ 1885 յետ. 17ին այցելած է քարայրերն: Իմ վերէն տեսած եւ այժմ եղած անդունդն Ս. Բանցիանի այրերուն բերանն է. վարն հոս-հոսող գետին անունն Ռեքա է. այս անդունդը Մեն 2օր (Dolina) կը կուլուի, իսկ ժայռի հսկայ զանգունածով մը բաժնուած անդիկի կողմը՝ փոքր 2օր կը կուլուի: Քիչ մ'ետքը մեր գիմաց ելաւ տախտակէ հին գոնակ մը, որուն վրայ կը նշանակուի թէ Ռեքա գետն 1826ին եւ 1856ին մինչեւ այնտեղ բարձրացած է, հետեւաբար մեզմէ շատ վաղ գտնուող այրածուտքերն ծածկած: Կ'անցնիք մուժ աշխարհի այս նախագունէն: Հազիւ քիչ մը կը յառաջանանք, քառնորդս մտադիր կ'ընէ՝ որ ժայռերու մէջ խորուած նեղ եւ զառիվայր նկուղէ մը Ռեքայի ջրվէժին

պիտի մտնենք եւ դիտենք: Կ'ամիսիօրեայ ճրագը կը վառի եւ կը մտնենք նկուղ մը՝ կիսով ծուած, եւ պատի վրայ հաստատուած երկաթ-ները բռնելով հինգ բոլակ կ'իջնանք սանդղածեւ թաց ու դժուարին ճամբով, որ 40 մէրը երկարութիւն ունի: Առաջնորդը նոյն միջոցին կը մեկնէ ինծի, որ այս գետնափոր նկուղն յառաջագոյն պնդեց նեղ էր, որ Տաղիւ ծնկուղներու վրայ՝ մարքիւղ կարելի էր անցնիլ: Կոթմ ընդարձակուած է եւ դիւրացուած, բնականապէս ինծի համար միշտ դժուարին անցք մնալով: Նկուղը մտնելուն պէս ջրոյ կարկաջի խուլ ձայն մը կու գայ՝ նեղ նկուղի մէջ ահռելի հնչիւն մ'առած: Արդէն դուրս եմք, այն 160 մէրը խոր ձագարին յատակին մօտ, Օպլասեր քօրիգետացոյն շինել տուած դիտարանը (Oblasser-Warte), որ փոքրիկ բարձրաւանդակ մըն է, առջեւ երկաթե ձվանդակաւ անդունդէն ամրացուած: Մեր առջեւ իբր 30 մէրը վարը Ռեքա կատարի գետն կրկին տեղէ ծակած է այն ահագին ժայռն, զոր Սղեֆանի դիտարանէն տեսնէք խոնարհած պատէ պատ, եւ կրկին ջրվէժով վարազձայն կը գահալիժի 10 մէրը խոր փոքրիկ աւազանն, որպէս զի առաւել զայրացած մտնէ քարայրերն: Ջրոյ ձայնը բխր արձագանդով ու հնչմամբ զօրացած կը մնչէ: Օդն ալ փրփրալէզ ջրոյ հիւլէներով յագած է: Աչքերս շեն յափր մերթ մեր վրայ ու դիմացն կանգնուած հսկայ ժայռերու պատուածքներէն անդին դիտելէն, եւ մերթ ոտքիս տակի ջրոյ վարհուրդի տեսարանէն: Երեւոյեան արեւու կարմիր լոյսն ցոյանալով այստեղ՝ ամբողջ այս հսկանք տեսարանը խորհրդակալ շղարշով մը կը պատէ: Մեզի մօտ է նաեւ այն արեւտեսական կամուրջն, զոր վերէն նշմարած էի, որուն անունն այժմ կը սորվիմ՝ Թոմագլինի կամուրջ, այսանուն անձէ շինել տրուած: Ս. Քանցիանի պրերունն այս կտորն իւր վայրի տեսեամքն է ահռելի գեղեցկութեամբն այս քարայրին աննկարագրելի մարգարիտն է:

Ջայլմամբ գրաւուած կը մտնենք դարձեալ մեր դժուարագնաց նկուղն եւ կ'ելենք մեր թողած ճամբան, որ կը հասցնէ զմեզ Թոմագլինի կամուրջն: Այս կամուրջն՝ որ 1885ին շինուած է, 11 մէրը երկարութիւն ունի եւ յատակէն 40 մէրը բարձր՝ օդոյ մէջ կախուած է: Ետտակը կը անսնման դարձեալ Ռեքայի կրկին ջրվէժները, եւ բոլորտիքը դիտելով գաղափար կը կազմեմ այս վիճխարի հորին յատակին, եւ այս ու այն կողմէ տեսնուած գետնափոր պրիստ մուտքերուն,

որոնց խորագունին մէջ Ռեքա կը մտնէ կ'անհետանայ: Կ'անցնէք կամուրջն, եւ որմի կողմ վրայ փորուած հազիւ մէկ մէրը լայն ճամբով կը դառնանք ձագարի մէջքէն եւ կը հասնինք քարայրի մը բերանը: Ցախտակ մը կը ծառուցանէ՝ որ Թոմից պրին բերանն ենք: Մուտքը 10 մէրը բարձրութիւն եւ 20 մէրը լայնութիւն ունի, եւ վերէն կախուած հաստարեստ շմաքարերն, մամուրն ու կանանչ միասին համոյական վարագոյր մը կազմած են: Առաջնորդս մտադիր կ'ընէ որ այսուհետեւ ցեխերու եւ ջրերու մէջէն անցնիլ հարկ պիտի ըլլայ, միտ դնելու է շատ հեշտ, հարկ է աւելորդ գգեստներ պատեղ թողուլ, եւնի: Կը մտնենք այս պատրաստու թիմամբ, գետինը կաւային եւ աղմուտ է: Արեւու կէս լուսով ցոյց կու տայ առաջնորդս հողի իբր 2 մէրը բարձր զանգուած մը, զոր յատակէ փորելու ժամանակ ազատ թողած են. այս զանգուածին խաւերէն կ'իմացուի ժամանակ ժամանակ գետնի գետնի բարձրանալուն յատակին բարձրանալուն աստիճանները, ինչպէս նաեւ կ'երեւան նախապատմական ժամանակներէ կենդանեաց եւ մարդկան բնակութեան հետքեր: Այստեղ գտնուած են քարայրն եւ մետաղային նախապատմական ժամանակներէ գործիքներ, ինչպէս նաեւ կենդանեաց եւ վեց հատ մարդու հսկայ կմախք: Այս տուր խորհրդներէ զատ կ'աղէ վրաս նաեւ արտաբուստ ջրոյ խողեսոյններ, որ մուտքէն կու գայ կենդանի, եւ այրին խորերէն կը հնչէ խուլ ու խառնակ տխուր են նոյնպէս լուսախառն խաւարով տեսնուած շիւքարէ սեւ ձեղուն եւ կաւային ցեխոտ յատակն: "Երթանք յառաջ՝ կ'ըսենք. առաջնորդս ջահը կը վառէ. այլ բաժնուած ենք լոյս աշխարհէ: Զահին կարմիր միտ միտառն լոյսը հազիւ թէ մեր բոլորտիքը կը լուսաւորէ 600 մէրը ջրնապատ ունեցող այս պրին մէջ: Կողմական զառիվայր ճամբով մը կը թողունք կ'երթանք Ռուտովի կամարագմբէն:

Յառաջագոյն Ռուտովի պրը մտնելու համար հարկ էր դրսէն իբր 30 մէրը մարելով իջնալ ձագարի յատակն, եւ Ռեքայի պրամուտքէն անցնելով դարձեալ իբր 30 մէրը մաքրելով բարձրանալ. որ նաեւ այն վտանգն ունէր, որ եթէ գետը բարձրանար անձրեւներէ՝ մուտքը կը փակուէր, եւ ներս գտնուողն կը բանտարկուէր: Այլեւայլ ելեւէջներէ ետեւ՝ յատակէն իբր 30 մէրը բարձր՝ ժայռորմին կողմն վրայ փորուած ճամբէ մ'անցնելով կը մտնենք Ռուտովի կամարագմբէն: Մեր ձախ կողմը օրւան

շատ աղօտ լայն մը կը ընանայ մինչև մեզի մօտենալ. այն տեղ է գետին՝ այր մոտեցող գուռը՝ իբր 8 մէզր լայն եւ 15 մէզր բարձր: Գետը կարծես գուռակերպ իւր երկարատես բանտարկութիւնը՝ ակամայ կը մտնէ, կը բախի վայրագ եւ ճգնական ուժով եւ փոքրագէղ կը սուրայ մեր առջեւէն: Այլն այդ մտնչման բիւր արձագանգ կուտայ խոնաւ եւ ամպամած օդոյ մէջ: Դրսի եւ մեր լուսոյն օգնութեամբ յատակը կը նշմարեմ խորտակած ժայերեւ կարկանդակ եւ տեղ տեղ մոլով խորքեր, որոնք կը վկայեն թէ Ռեքա երբեմն բուռն պատերազմ մշած է զինք պարփակող ժայերեւուն դէմ, մինչեւ որ տեղ մը ծակած անցած է ուրիշ այր մը նոյն գործը կրկնելու: Առաջնորդս զիս կը կեցնէն այստեղ, որ բարձրաւանդակ տեսարան (Belvedere) մըն է, եւ ինք թահաւան կ'իջնայ վար եւ կ'իջէ վեր ժայերին կողէն, հեռանալով ինծմէ. դարձեալ կը խոնարհի եւ կը բարձրանայ ինծմէ վեր, կը յառաքնայ, վերապէս կը հասնի ինծմէ հեռու, հեռու բարձրաւանդակ մը: Կը վառէ մագնիսը. ասոր լուսնական լուսովը կը տեսնեմ այրին ահագին մեծութիւնը: Ինծմէ վեր անխնոն գոլթական ձեղուն մը: Վարն Ռեքայի լայն ծամբան, միշտ կզգնեման ժայերեւ բախելով եւ խռովալից: Այս այլն 70 մէզր բարձրութիւն, 130 մէզր երկայնութիւն եւ 50 մէզր լայնութիւն ունի, կէս բոլորակ ձեւով: Այն ծակն, զոր այս այրին մէջ Ռեքա իրեն բացած է յառաջ ընթանալու համար, յառաքնայ այս քարայրերուն վերջին սահմանն էր, որմէ անդին չէր յանդգնուեր մանաւանդ որ այն տեղի հասնաց սաստկութենէն է: Ընդ ձայնէն կ'իմացուէ՝ որ Ռեքա նոյնտեղ բաւական բարձր ջրվեժ մ'ունի: Քաւայրայրայիցը 1884 թ. 5ին յանգնեցան, պէտք եղած պատրաստութեամբը՝ յատուկ առ այս վախճան շինուած նաւակներու մէջ, զասոնք չուանով ներսէն կապած, այս մուտքէն մտնել, եւ 10 մէզր ջրվեժէ մ'իրենք զիրենք վար ձգելով՝ նոր այր տեսան: Թաքորդ տարիներու մէջ այսպէս շարունակելով՝ ուրիշ արբեր ու ջրվեժներ գտան, որոնց թիւն այժմ մինչեւ 24 հասած է: Այս հետազոտութիւններով ստուգած են նաեւ, որ Ռեքա գետն այսպէս ստորերկրեայ ծամբաներով հնագէտնէ կ'իջնայ կը հանգչի Ալբրիական ծովը:

Բնականապէս այդ նահատակութիւնք ինծի համար չէին, եւ հետաքրքրութիւն ստիպուած էր յագիլ հասարակ այցելուաց համար պատրաստուած տեսիլներով: Բարձրաւանդակ տեւ

սարանը կը թողունք, եւ որմերու կողքին վրայէն տեղտեղ հաղի կէս մէզր լայն փորուածքներէ ելեւէջներով կ'անցնիք կ'իջնենք Ռուտովի կամարագմբէթէն գուռ, եւ խոշնաձեւ ծամով վեր ելլելով՝ կը մտնենք ուրիշ կամարակապ սրահ մը: Առաջնորդս կը կեցնէն զիս տեղ մը եւ մտադիր կ'ընէ վարն յատակը, որ չի տեսնուիր: Զահին վառ բեկորները կը թօթափէ, որոնք ծակէ մ'անցնելով երկար միջոցէ ետեւ կը հասնին ջրոյ վրայ. այժմ Ռուտովի կամարագմբէթին վրան ենք, եւ վարի շուրջ Ռեքան է, եւ մենք ջրոյ երեսէն 80 մէզր բարձրացած ենք:

Ասկէ կը մտնենք 1880 Ապր. 15ին գտնուած Ալքեր կամարասրահն, որ 130 մէզր երկայն, 15—20 մէզր բարձր, եւ 15—40 մէզր լայն է տեղտեղ: Այս սրահն իւր «Ալքերի» անունը կ'առնու. ներկայացուցած զարմանալի մէկ երեւութէն: Սրահին մէկ կողմը 15—20 աստիճան դարաստափի (terrasse) նման կարգ կարգ աւազանակոյքեր կան՝ նման մեծ խեցիներու, շիւքարէ շատ կանոնաւոր կազմուած. կոնքերէ ոմանց խորութիւնը մինչեւ մէկ մէզր: Այնպէս կանոնաւոր եւ գեղեցիկ կազմուած են այս կնոքներն, որ կարծես ձեռագործ են: Այս կոնքերէ մէկուն վրայ առաջին անգամ՝ այր մտնողները փտած տախտակի կտոր մը գտած են, որ կը ցուցնէ թէ Ռեքա երբեմն այս 50 մէզր բարձր տեղը բարձրացած եւ հետը բերած տախտակն ի վկայութիւն թողած է:

Երկու ժամէ աւելի յոգնեցուցիչ արշաւանքէ ետեւ՝ բոլորովին քրտինքի մէջ, զրաւն ալ կաթիլով ջրերէն թրջած՝ վերջ առի այցելութեանս: Առաջնորդս ըսաւ՝ որ այս կերպով կարելի է երեք ժամ ալ շրջի մատչելի քաւայրերն, իսկ միւս մասերը միշտ ընկերութեան վարչութեան հրամանաւ եւ պատրաստութիւններով կարելի է կատարել: Գիշեր մը գետնի տակ անցնելով, եւ ինք զինք նաեւ կենաց վտանգի յանձնելով, զոր աննախանձ թողուցի առ այս անորժակ ունեցողներուն: Գտնէն գուռ ելած ժամանակ՝ արդէն կէս մը միջոցած էր, Կոմպաչի պատուական պանդոկը պէտք եղած զօրութիւնն հայթայթեց ինծի, նաեւ կտրեց մը՝ զիս ծիվաւա, շոգեկառքի կայարանը հասցնելու:

Ս. Բաղդեանի քարայրերն մեծագործն են, հրաշալի, վայրի, ահեկն են գոռարագնաց

Թրիւնտ, 23 Յուլիս 1895:

Է. Գ. Գ.

